

Ідентифікація загроз та ризиків фінансовій безпеці комерційних банків в умовах розвитку безготівкових розрахунків

Стаття присвячена дослідженню питання ідентифікації загроз та ризиків фінансовій безпеці комерційних банків. Метою дослідження є класифікація та оцінка загроз і ризиків фінансовій безпеці банківських установ, обумовлених розвитком безготівкових розрахунків, ідентифікація та виділення особливостей прояву ризику розрахунків (платежів) та його впливу на фінансову стійкість банків. Впровадження сучасних платіжних систем та удосконалення безготівкових розрахунків, безперечно, впливають на фінансову стабільність держави в цілому. Автором запропоновано уточнити класифікаційні ознаки внутрішніх банківських ризиків (за характером; клієнтським складом; можливістю кількісної оцінки; характером банківських операцій). Особливістю уточненої класифікації є доповнення складу внутрішніх банківських ризиків ризиками платіжних систем, враховуючи, що комерційні банки є учасниками таких систем (до складу фінансових ризиків додатково включено інвестиційний; депозитарний; системний; загальний комерційний, до складу нефінансових – правовий ризик на рівні банку, обумовлений недосконалістю внутрішньобанківських положень). Визначено місце розрахункового ризику у наведеній класифікації, що надало можливість уточнити його сутність (складова фінансового ризику банківської установи, що виражає імовірність виникнення збитків, додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання сторонами (банком або контрагентом) своїх зобов'язань після того, як інша сторона виконала свою частину зобов'язань) та виділити його специфічні ознаки (здатність індивідуального розрахункового ризику у одного або декількох учасників розрахунково-платіжної операції стати передумовою ланцюгової реакції неплатежів та системного ризику; вплив на ризик ліквідності та кредитний ризик). На відміну від нормативно-правового визначення цього поняття, уточнене визначення припускає імовірність виникнення такого виду ризику внаслідок невиконання (або неналежного виконання) зобов'язань банківською установою, а не лише його контрагентом.

Ключові слова: загроза; ризик; комерційний банк; фінансова безпека; розрахунковий ризик; безготівкові розрахунки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. В сучасних умовах відбуваються важливі трансформаційні процеси, пов'язані з розвитком та модернізацією платіжної інфраструктури в Україні. Впровадження сучасних платіжних систем та удосконалення безготівкових розрахунків, безперечно, впливають на фінансову стабільність держави в цілому. Забезпечуючи полегшення доступу до низки платіжних послуг, скорочуючи частку готівкових розрахунків, водночас сучасні платіжні системи місять у собі низку загроз фінансовій безпеці. Тому фінансова безпека з позиції системного підходу заснована на недопущенні та протидії існуючих загроз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню ідентифікації загроз та ризиків банківській безпеці й фінансовій безпеці держави в цілому присвячено наукові праці багатьох вчених. Наприклад, О.Литвиненко досліджує загрози фінансовій безпеці системно важливих банків [14]. Снідко Є. і Хилько І. [24] вивчали розвиток платіжних технологій, зміну підходів до організації та проведення фінансових транзакцій, зазначаючи переваги безготівкових операцій та проблеми забезпечення кібербезпеки у банківській діяльності. Ганзюк С.М. та Драй О.О. досліджували динаміку зміни індикаторів фінансової безпеки України до та після повномасштабного вторгнення [5]. Однак у наведених дослідженнях недостатньо уваги приділяється вивченню загроз та ризиків фінансової безпеки банківської системи, обумовлених розвитком платіжних систем та удосконаленням форм і видів безготівкових розрахунків.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є класифікація та оцінка загроз і ризиків фінансовій безпеці банківських установ, обумовлених розвитком безготівкових розрахунків, ідентифікація та виокремлення особливостей прояву ризику розрахунків (платежів) та його впливу на фінансову стійкість банків.

Викладення основного матеріалу. В цьому контексті слід визначити види загроз фінансовій безпеці банківської системи, пов'язаної з розвитком платіжних систем та удосконаленням безготівкових операцій. Ми погоджуємося з позицією А.Петрук, яка стверджує, що на фінансову стабільність (як результат забезпечення належного рівня фінансової безпеки) банківської установи безпосередньо та опосередковано впливає значна кількість факторів, які мають різну природу та характер впливу [17, с. 45]. Це означає, що

для запобігання перетворення визначених факторів на реальні загрози діяльності комерційного банку є необхідним їх дослідження [4, с. 23].

Уточнення та класифікації загроз фінансовій безпеці банківських установ є важливими для прийняття фінансових рішень стратегічного характеру та формування стратегічних заходів, спрямованих на вирішення безпекових питань. Таку позицію підтримує М.-М. Барилюк [3, с. 31].

Литвиненко О. досліджує відмінності між поняттями «загроза», «виклик», «ризик» та «небезпека». В цьому контексті автор зазначає про часте отождолення понять «загроза» та «чинник (фактор) фінансової безпеки» [14]. Об'єктивний характер будь-якої загрози фінансовій безпеці можна усвідомити через вплив визначених факторів (чинників). Найбільш повне визначення поняття «загроза» міститься у працях О.Барановського, який трактує її як «умови, процеси, реальні та потенційні явища, фактори, які гальмують процес реалізації інтересів банківської установи або безпосередньо формують небезпеку» [2, с. 84]. Спорідненим за трактуванням поняттям до «загрози» є поняття «ризик».

Ризик можна досліджувати у широкому та вузькому розумінні. У широкому – це наявне відхилення фактичних показників від прогнозованих, у вузькому – можливість настання несприятливої події. Однак результат ризику може бути не лише у негативному, але і позитивному розумінні: це означає, що сприятливі результати ризику є можливістю для конкретного суб'єкта господарювання, а несприятливі результати відповідно є загрозою для його діяльності. Це означає, що поняття «ризик» є більш широким, ніж загроза. І можна повністю погодитися з думою Є.Картузова щодо того, що загроза є наслідком негативної ризикованої події, ризику. Однак перетворення ризику на загрозу відбувається за настання певних умов [11, с. 118]. Своєю чергою шкода, втрати, збитки є результатом дії загрози за відсутності реакції на її існування та запобігання. Виходячи з проведених досліджень, логічний ланцюжок одержання збитків та втрат підприємством є таким: наявність ризику обумовлює виникнення загроз (як результату несприятливої події), реалізація загрози призводить до виникнення збитків та втрат.

Банківський ризик у науковій літературі визначається як:

- загроза втрати банком різних видів ресурсів, недоотримання доходів [13];
- кількісна міра невизначеності [16];
- як вартісний вираз імовірної несприятливої події [8].

Найбільш поширеним підходом до трактування банківського ризику є його визначення з позиції втрат і недоодержання фінансових результатів банківською установою внаслідок скорочення ресурсної бази, наявності прострочених кредитів та здійснення додаткових виплат за позабалансовими операціями. Другий підхід (менш поширений) – орієнтований на ідентифікацію та вимірювання відхилення за допомогою математичного апарату (в основному, методів теорії імовірності).

Виникнення та прояв ризику (його матеріалізація) призводить до реалізації потенційних загроз функціонуванню суб'єктів господарювання, в т. ч. банків. Наприклад, враховуючи роль та значення розрахункового банку як учасника платіжної системи, в Положенні НБУ «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» від 28.11.2014 № 755 [19] визначено підстави ризиків як чинників та обставин, що становлять загрозу для безперервності діяльності платіжної системи. Такими підставами (іншими словами, загрозами) можуть бути: економічна криза, терористичний акт, масові заворушення, природні та техногенні катастрофи, перебої в постачанні електроенергії тощо.

Литвиненко О., досліджуючи загрози системно важливих банків, розглядає їх як своєрідну форму небезпеки, яка реалізована; сукупність чинників, що обумовлюють порушення фінансової стійкості банку та недостатню захищеність його фінансових інтересів, що здатне спровокувати дестабілізацію фінансової системи [14]. Щодо нашої тематики, пов'язаної із забезпеченням фінансової безпеки банківських установ, визначимо таке трактування загроз: результат реалізації несприятливої ризикованої події, що призводить до недотримання належного стану фінансової безпеки та погіршення рівня фінансової стійкості комерційного банку.

Актуальним питанням є класифікація загроз фінансовій безпеці банків. Наприклад, Н.С. Ситник в ролі їх розглядає конкретні суб'єкти, а саме: банки-конкуренти, зарубіжні й міжнародні організації, конкуруючі юридичні та фізичні особи, які проводять агресивну фінансову політику щодо України тощо [23]. Питання визначення загроз фінансовій безпеці банку також досліджують автори О.О. Коковіхіна та А.Ю. Олійник, стверджуючи, що на сьогоднішній день немає єдиної позиції щодо їх переліку [12]. Автори виокремлюють один з найпоширеніших підходів до ідентифікації загроз, зокрема внутрішніх: недотримання банківською установою нормативів ліквідності та недостатній рівень залучення готівкових коштів населення у національній валюті; недостатній рівень організації банківського менеджменту; недосконалість існуючої системи фінансового моніторингу, що призводить до випадків зловживань; недотримання правил інформаційної безпеки, що обумовлює витоки інформації з банківської установи тощо. В контексті нашого предмета дослідження автори визначають таку внутрішню загрозу, як неефективність проведення основних банківських операцій, проте не уточнюючи їх змісту. Визначення зовнішніх загроз у авторів практично ідентичне виокремленню зовнішніх загроз у працях Л.Примостки, однак з додаванням загроз,

обумовлених недосконалістю інструментарію банківського регулювання та нагляду та доступністю міжбанківського ринку.

Водночас слід зауважити, що в сучасних умовах розвитку банківської системи незначна лише частина авторів визначають загрози та ризики, пов'язані з цифровізацією економіки та розвитком сучасних платіжних систем, які наряду зі значними позитивними наслідками, пов'язаними з прискоренням обігу фінансових ресурсів, при неправильному застосуванні несуть в собі і загрози фінансовій безпеці окремо взятого банку та банківській системі в цілому. Про такі загрози та ризики, наприклад, згадує Л.О. Гаряга та Р.Р. Куліш у своїй статті «Фінансова безпека банківської діяльності в умовах цифровізації» [6]. Автори зазначають, що реалізація інформаційних можливостей і переваг сучасних інформаційних технологій вимагають передусім від уряду формування та реалізації ефективної політики щодо поширення трендів цифрової економіки, однак з врахуванням можливих загроз фінансовій безпеці банківської діяльності. Усвідомлення негативного впливу таких загроз вимагає розробки спеціальних методичних підходів щодо нівелювання або зменшення їх впливу на фінансову безпеку.

В умовах впровадження нових інформаційних банківських технологій автори Л.О. Гаряга, Р.Р. Куліш пропонують власний підхід до класифікаційних ознак та видів загроз фінансовій безпеці, виокремивши загрози: 1) за формою прояву (зовнішні та внутрішні); 2) за ризиками діяльності банків (ризик збільшення витрат на резервування; ризик погіршення якості кредитного портфеля; ризик відпливу залучених коштів; ризик втрати або погіршення рівня конкурентоспроможності); 3) за тривалістю впливу (тимчасові, постійні); 4) загроза втрати інноваційності банківської діяльності (наявність застарілого обладнання, конкуренція з високотехнологічними банками та можливі перебої технічного характеру). Особливе місце у класифікації загроз банківській діяльності автори приділяють загрозам, що пов'язані з інформаційно-цифровим забезпеченням банківської системи (в основному, це загрози, обумовлені збоями технологічного характеру), наприклад: тривалий аналіз й обробка інформації, недоліки серверного забезпечення, імовірна можливість здійснення кібератак, потенційна загроза втрати банківських даних, в тому числі конфіденційності інформації [20]. Також у наведеній класифікації згадуються загрози, що обумовлюють виникнення системного ризику банківської системи, а саме: джерелами такого ризику є високий рівень доларизації економіки країни; інфляція; зниження рівня капіталізації банків, що призводить до збитковості окремих банків, що може вплинути на рівень забезпечення фінансової безпеки банківської системи в цілому.

Юрін Я., Сундук А. також використовуючи поділ загроз на внутрішні та зовнішні, визначають такий їх перелік: внутрішні загрози фінансової безпеки комерційних банків – це шахрайства, спричинені незаконним витрачанням коштів службовцями (привласненням доходу, завищенням витрат, зловживанням владою керівництвом середньої та вищої ланки, недостовірністю та шахрайством у сфері обліку); зовнішні загрози – політична та економічна нестабільність, надмірний ступінь залежності банків від зовнішніх джерел фінансування, нераціональна структура власності [27].

Аналогічно поділ загроз на зовнішні та внутрішні детально розкрито в наукових працях О.Барановського, О.Горалька, Л.Примостки, О.Коковіхіної, А.О. Петрук та А.Ю. Олійник. Однак, визнаючи обґрунтованість існування такої ознаки та важливість її для виявлення впливу зовнішніх та внутрішніх ризиків на фінансову безпеку комерційного банку, слід зауважити про різний склад видів ризиків, що виділяються у складі таких груп ризиків. Наприклад, до складу зовнішніх ризиків автори зараховують: макроекономічний ризик, ризик країни, валютний ризик, ризик надзвичайних ситуацій, політичний, правовий тощо. До внутрішніх ризиків найчастіше належать операційний, кредитний, ризик ліквідності, процентний, системний тощо.

Горалько О.В., розглядаючи загрози фінансовій безпеці комерційних банків [7, с. 335], до зовнішніх загроз зараховує: 1) несприятливі умови макроекономічного середовища; 2) невпорядкованість та часті зміни законодавства; 3) значний рівень інфляції; 4) часті зміни податкової політики; 5) високий рівень злочинності у банківській сфері; 6) наявність недобросовісної конкуренції на ринку; 7) несприятливі умови надання кредитів реальному сектору економіки. До внутрішніх загроз автором включає: 1) неефективний менеджмент, що обумовлює виникнення прорахунків у стратегічному плануванні та прогнозуванні; 2) недостатність ліквідних активів, що призводить до виконання банківських нормативів; 3) недостатність професіоналізму у працівників банку щодо забезпечення безпеки операцій; 4) неефективна кредитна політика банку, що призводить до виникнення ризику втраченого прибутку; 5) неефективна маркетингова політика банку; 6) недостатнє дотримання інформаційної безпеки банківських операцій працівниками банку.

Свою позицію на класифікацію загроз наводить А.Петрук, називаючи їх загрозами фінансовій безпеці банківської діяльності та аналогічно позиції О.Горалька поділяючи їх на внутрішні та зовнішні. Перелік внутрішніх загроз у визначенні автора є таким: 1) ризиковість банківських активів; 2) неоптимальність структури активів і пасивів; 3) недостатній рівень капіталізації банківської установи; 4) неефективна система управління ризиками; 5) недосконалість системи фінансового менеджменту; 6) низький рівень кваліфікації персоналу тощо. Зовнішні загрози в діяльності комерційного банку є такими: 1) кризові явища

у світовій економіці; 2) пасивний платіжний баланс; 3) високий рівень боргу щодо обсягу ВВП; 4) високий рівень інфляції; 5) наявний бюджетний дефіцит; 6) недосконале регулювання банківської діяльності; 7) неефективна грошово-кредитна політика регулятора; 8) недостатній рівень довіри юридичних та фізичних осіб до банківської системи та ін. [17, с. 46].

Досліджуючи ризики, які обумовлюють виникнення фінансових загроз комерційним банкам та банківській системі в цілому, Л.Примостка також використовує їх класифікацію на зовнішні (макроекономічний, політичний, правовий, інфляційний та ризик країни) та внутрішні. За класифікацією автора внутрішні ризики включають: 1) фінансові (поділяються на ціннові (валютний, процентний, фондовий, зміни цін на нематеріальні інструменти, зміни цін на немонетарні інструменти) та нецінові (кредитний неплатоспроможності, кредитний ліквідності, варіабельності дохідності банку, окремих банківських портфелів); 2) функціональні (операційні, технологічний, стратегічний, зловживань, трансакції та документарний) [21]. Внутрішні фінансові ризики безпосередньо впливають на фінансовий результат діяльності банку, а функціональні – не мають прямого впливу. Водночас зарахування до функціональних ризиків ризику зловживань, ризику трансакцій заперечує відсутність їх впливу на прибуток. Крім того, в більшості джерел у складі фінансових ризиків виділяють ризик ліквідності, тоді як у автора виокремлено «ризик неплатоспроможності». Вважаємо, ліквідність є поняттям ширшим, ніж платоспроможність, оскільки є «можливістю швидкого перетворення певного майна на грошові кошти». Ліквідність є умовою забезпечення платоспроможності підприємства, а платоспроможність є важливим показником фінансової стійкості суб'єкта господарювання, в тому числі банку. Водночас є різні позиції щодо зарахування валютного ризику до внутрішніх. З одного боку, банківські установи мають відповідний інструментарій для регулювання та нівелювання негативного впливу такого ризику на фінансову стійкість банківської діяльності, з іншого – існують відповідні державні методи регулювання валютного ризику, що надає можливість його зарахувати до зовнішніх. Перевагою запропонованої Л.Примосткою класифікації є дослідження означених груп з позиції можливостей управління ризиками та джерелами їх виникнення.

Власний погляд на класифікацію банківських ризиків презентує О.Лисенок. Науковець, застосовуючи загальноприйнятий поділ ризиків на зовнішні та внутрішні, класифікує внутрішні ризики за можливістю кількісної оцінки, а саме:

- ризики, що можна кількісно виміряти та оцінити: фінансові (кредитний, ліквідності, процентний, валютний, ринковий) та функціональні (операційний, технологічний);
- ризики, що не підлягають кількісній оцінці: функціональні (стратегічний, репутації, юридичний, моральний).

Водночас автор стверджує, що зовнішні ризики не можуть бути кількісно оціненими, маючи на увазі такі з них: макроекономічний ризик, політичний ризик, правовий ризик та ризик країни [13]. З таким твердженням можна погодитися лише частково, оскільки окремі макроекономічні показники (зокрема, тенденції їх зміни) можуть бути характеристикою макроекономічного ризику.

Інші автори (О.Хмеленко, В.Вовк, О.Кириченко) додають ще низку класифікаційних ознак банківського ризику, а саме: 1) за складом клієнтів банку (ризик співпраці з великими та дрібними клієнтами); 2) за типом банку (ризик спеціалізованого, галузевого та універсального банку); 3) за розподілом ризиків у часі (минулий, поточний і майбутній ризики); 4) за характером обліку ризиків (ризик по балансових та позабалансових операціях); 5) за методами розрахунку ризиків (ризик банківських операцій та загальний банківський ризик); 6) за можливістю управління (відкриті ризики, які неможливо регулювати) та закриті (ризики, що можна регулювати); 7) за засобами управління ризиками (застосування плаваючих процентних ставок; політика диверсифікації; страхування кредитів та ін.) [25; 1]. Визнаючи обґрунтованість виділення зазначених ознак, виникає питання щодо окремих з них: які відмінності між ризиками великих та дрібних клієнтів; які саме ризики належать до відкритих, а які – до закритих. Водночас можна погодитися з О.Лисенком, що така класифікація не визначає місце в ній таких фінансових ризиків, як кредитний, ризик ліквідності тощо, які визначають фінансову стійкість банківської установи.

Є також низка наукових праць, де не виділяються ознаки класифікації ризиків, а просто перераховуються їх види. Наприклад, О.Заруба визначає ризик законодавчих змін, ризик ліквідності, систематичний ризик, несистематичний ризик, селективний, часовий ризик, кредитний, інфляційний, процентний, валютний, операційний ризики, ризик країни інвестування тощо [9]. Виходячи з наведеного переліку, науковець також у дослідженні не відокремлює зовнішні та внутрішні групи ризиків.

У звіті «Про фінансову стабільність» в частині 3 «Умови та ризики банківського сектору» наведено карту ризиків та описано основні тенденції їх зміни у поточному році (за основу взято грудень 2024 р.) (табл. 1). В цьому випадку наведені ризики за змістом є зовнішніми для банківських установ.

Таблиця 1

Основні зовнішні ризики для фінансової безпеки банківського сектору

№ з/п	Вид ризику банківського сектору	Зміст	Тенденції зміни рівня окремого виду ризику банківського сектору у грудні 2024 р.
1	Макроекономічний ризик	Відображає рівень загроз у реальній економіці, зовнішньому секторі та фінансовій сфері	Рівень макроекономічного ризику залишився незмінним (значення його складає 8). Надходження міжнародної підтримки та допомоги частково нівелює вплив ризиків, що пов'язані з бюджетним дефіцитом, дефіцитом рахунку поточних операцій платіжного балансу
2	Кредитний ризик домогосподарств та корпоративного сектору	Відображає тенденції зміни обсягу непрацюючих кредитів у банківських портфелях, а також потребу у додатковому формуванні резервів під такі кредити	Рівень кредитного ризику домогосподарств є помірним (його значення складає 4), однак банківські установи очікують погіршення якості портфеля з причини погіршення економічних очікувань населення. Фінансовий стан корпоративного сектору є задовільним (значення кредитного ризику – 5), однак перспективи зростання ділової активності є стриманими
3	Ризик достатності капіталу	Відображає потенційні можливості банків забезпечувати достатній рівень капіталу	Рівень ризику достатності капіталу зменшився (рівень ризику складає 4). Збільшення достатності капіталу частково обумовлене врахуванням прибутків у капіталі 1 рівня. Тенденції до зростання достатності капіталу є позитивними
4	Ризик прибутковості	Відображає здатність банківських установ генерувати чистий прибуток	Ризик прибутковості банківських установ є мінімальним (значення ризику – 1). Рівень операційної ефективності банків є високим
5	Ризик ліквідності	Показує здатність банківських установ своєчасно та у повному обсязі виконувати зобов'язання перед вкладниками і кредиторами	Спостерігалось зростання рівня ризику ліквідності у 2024 р., що пояснюється скороченням надходження клієнтських коштів до банків (значення ризику – 3). Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) скоротився, однак є вищим за мінімальні вимоги. Зважаючи на наявний запас високоліквідних активів, є очікування щодо збільшення ризику ліквідності
6	Валютний ризик	Відображає вплив тенденцій зміни валютного ринку на фінансову стійкість банківських установ	Рівень валютного ризику є середнім (у грудні 2024 р. його значення складає 5), його оцінки погіршилися порівняно з червнем 2024 р. За результатами Звіту міжнародні резерви є достатніми для можливості нівелювання курсових коливань

Джерело: складено на підставі [10]

Таким чином, виходячи з трактувань загроз фінансовій безпеці комерційного банку та ідентифікації банківських ризиків, виділимо та уточнимо такі їх класифікаційні ознаки.

За природою впливу:**а) зовнішні ризики:**

- політичний (обумовлений політичними трансформаціями у країні та політичною нестабільністю);
- правовий або законодавчий (обумовлені недосконалістю та суперечливістю законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють банківську діяльність в цілому та в контексті нашої тематики – безготівкові розрахунки, зокрема);
- макрофінансовий (обумовлений впливом трансформацій окремих елементів світової та національної фінансової системи);

б) внутрішні ризики – їх джерелом є діяльність комерційних банків як учасників платіжної системи; такі ризики додатково класифікуються:

за характером:

- фінансові (кредитний; ліквідності; операційний; розрахунковий ризик; інвестиційний; депозитарний; системний; загальний комерційний);
- нефінансові (моральний ризик, ризик репутації, стратегічний, правовий);
- функціональні (операційний (може деталізуватися за джерелами його виникнення); ризик інформаційних систем, ризик кіберзагроз);

за клієнтським складом:

- ризик, пов'язаний із залученням великих клієнтів;
- ризик, пов'язаний із залученням дрібних клієнтів;

за можливістю кількісної оцінки:

- ризики, що можна оцінити (зазвичай це всі види фінансових ризиків та функціональні ризики);
- ризики, що не підлягають кількісній оцінці (зазвичай нефінансові ризики);

за характером банківських операцій:

- ризики за активними операціями;
- ризики за пасивними операціями.

Особливістю уточненої класифікації є банків є доповнення її ризиками платіжних систем, враховуючи, що комерційні банки (розрахункові банки згідно із законодавством) є її учасниками (до складу фінансових ризиків додатково включено інвестиційний; депозитарний; системний; загальний комерційний; до складу нефінансових – правовий). Виходячи з важливості забезпечення безпеки безготівкових операцій банком, визначимо місце розрахункового ризику (ризик розрахунків, платежів) у наведеній класифікації, що надасть можливість виокремити його специфічні ознаки та особливості (рис. 1).

Насамперед варто зазначити, що у наукових джерелах недостатньо уваги приділено значенню та змісту розрахункового ризику (ризик розрахунків, платежів). Водночас про важливість розрахунків для забезпечення фінансової стабільності банківської системи свідчить ст. 67. ЗУ «Про банки та банківську діяльність»: метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках [22]. Ми повністю погоджуємося з твердженням О.Барановського, який пише, що при проведенні банківського нагляду НБУ має право вимагати від керівництва комерційних банків усунити порушення, що можуть загрожувати втраті коштів вкладників [2]. Види банківських ризиків та ідентифікація розрахункового ризику (ризик розрахунків, платежів) у нормативно-правових актах, що регламентують діяльність банків та функціонування платіжних систем (враховуючи нормативно-правові акти, що втратили чинність для порівняльної оцінки трансформацій законодавства), представлено в таблиці 2.

Оцінка нормативно-правової бази з управління банківськими ризиками надає можливість визначити, що лише в Положенні НБУ № 64 [20] згадуються два види ризиків, які прямо можна пов'язати з безготівковими розрахунковими операціями: «передрозрахунковий ризик» та «ризик розрахунків». Зокрема, трактування цих видів ризику є таким: передрозрахунковий ризик (Pre-Settlement Risk) – це імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок дефолту контрагента за договором до початку виконання своїх зобов'язань будь-якою зі сторін договору [20]. А ризик розрахунків (Settlement Risk) – це імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань [20].

У наведеному Положенні (додаток 8) визначено події, що призводять до втрат комерційного банку, поява яких обумовлена наявністю та впливом розрахункового ризику (ризик розрахунків, платежів). Зокрема, визначено, подія 1-го рівня, що визначається, як «виконання переказів, надання платіжних доручень у здійсненні переказів та управління процесами» та деталізується в Положенні № 64 як «виникнення втрат внаслідок розладу, збоїв під час оброблення транзакцій банком або неналежного виконання контрагентами та постачальниками банку своїх зобов'язань» [20]. В такому трактуванні акцент зроблений саме на суб'єктах та причинах виникнення втрат банком: або неналежне виконання своїх зобов'язань банківською установою, або контрагентами комерційного банку. Більш детально у додатку 8 до Положення уточнено сутність подій 2-го рівня.

Розрахунковий ризик (ризик розрахунків, платежів) можна розглядати як внутрішній ризик, якщо джерелом його виникнення є невиконання або недостатнє виконання розрахунково-платіжної функції комерційним банком як учасником платіжної системи. Водночас цей ризик може бути і зовнішнім, якщо джерелом його виникнення є дії інших учасників платіжної системи. Виходячи з нормативного трактування поняття «розрахунковий ризик» (ризик розрахунків, платежів), його джерелом вважається лише контрагент банківської установи, який не виконав власні зобов'язання перед банком (наприклад, позичальник). У такому розумінні розрахунковий ризик стосується виключно одного суб'єкта-контрагента банку і не припускає імовірності виникнення такого виду ризику внаслідок невиконання (або неналежного виконання) зобов'язань банківською установою. При цьому розрахунковий ризик банку, будучи у складі операційного (і відповідно, фінансового) ризику, може стати джерелом фінансових втрат.

На нашу думку, виходячи з трактування операційного, можемо визначити, що він може бути джерелом для розрахункового (або розрахунковий ризик є частиною операційного ризику). Джерелом появи розрахункового ризику може бути також крадіжка, підробка й фальсифікація розрахункових документів з метою одержання неправомірної вигоди; різні види комп'ютерних небезпек, що призводять до помилкових розрахункових дій; незаконне використання пластикових карт тощо. Це і визначає, що саме розрахункові операції найчастіше є об'єктом здійснення злочинів у банківській діяльності.

Також слід зважати, що діяльність комерційного банку як окремого елемента (учасника) платіжної системи може зазнавати впливу, обумовленого недосконалістю функціонування інших елементів системи. Згідно із законодавством, суб'єктами правових відносин у функціонуючій платіжній системі є: оператор платіжної системи, банківська установа, технологічний оператор, інші учасники платіжної системи та користувачі. Це підтверджує, що недоліки в діяльності будь-якого з перелічених суб'єктів можуть стати джерелом розрахункового ризику.

Примітки: *ризики платіжних систем, додані автором до класифікації банківських ризиків

Рис. 1. Класифікація банківських ризиків (уточнено автором)

Види банківських ризиків та ідентифікація розрахункового ризику у нормативно-правових актах, що регламентують діяльність банків та функціонування платіжних систем (включаючи нормативно-правові акти, що втратили чинність)

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Вид банківських (фінансових ризиків)	Ідентифікація розрахункового ризику	Авторський коментар
1	2	3	4	5
1	Положення НБУ «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 р. № 64 (чинний) [20]	Кредитний ризик (включає ризик країни; трансфертний ризик; ризик контрагента; ризик інвестицій у дочірні компанії); ризик ліквідності; процентний ризик банківської книги (ризик розривів, базисний ризик, ризик опціонності); ринковий ризик (ризик дефолту, процентний ризик торгової книги, ризик кредитного спреда, фондовий ризик, валютний ризик, ризик волатильності, товарний ризик); операційний ризик (юридичний ризик, ризик інформаційно-комунікаційних технологій); компласнс-ризик; інші суттєві види ризиків	Ризик розрахунків (Settlement Risk) – імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань	У такому розумінні розрахунковий ризик стосується виключно одного суб'єкта-контрагента банку і не припускає імовірність виникнення такого виду ризику внаслідок невиконання (або неналежного виконання) зобов'язань банківською установою)
2	«Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351 [18]	Кредитний ризик у розрізі активних банківських операцій: 1) кредити, надані юридичним та фізичним особам, бюджетним установам; 2) кредити та вимоги до банків (включаючи операції зворотного репо, розміщення коштів на кореспондентських рахунках, кошти в розрахунках); 3) фінансова дебіторська заборгованість; 4) дебіторська заборгованість за господарською діяльністю; 5) боргові цінні папери (далі – цінні папери); 6) акції та інші фінансові інвестиції (далі – цінні папери); 7) похідні фінансові активи	Немає визначення розрахункового ризику, однак є поняття «імовірність дефолту» (PD) – компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає ймовірність припинення виконання боржником / контрагентом своїх зобов'язань	Аналогічно таке трактування характеризує розрахунковий ризик боржника (контрагента)
3	Про затвердження Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні: Постанова правління НБУ 24.08.2022 р. № 187 (чинний) [19]	Правовий ризик; фінансові ризики (кредитний, ліквідності, загальний комерційний, депозитарний та інвестиційний ризик); операційний ризик, включаючи кіберризик; розрахунковий ризик; системний ризик, інші ризики, які оператор платіжної схеми має право визначати як такі, що притаманні платіжній схемі	Розрахунковий ризик – це ризик того, що розрахунки в платіжній системі / схемі не здійснюватимуться належним чином	Наведене поняття не розкриває змісту розрахункового ризику (є невизначеним формулювання «належним чином»), не розкрито суб'єктів, дії яких призводять до появи ризику
4	«Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» 239 від 28.11.2014 р. № 755 (втратив чинність)	Кредитний ризик; розрахунковий ризик; правовий ризик; ризик ліквідності; операційний ризик; інвестиційний ризик; кіберризик; депозитарний ризик; загальний комерційний ризик; системний ризик – ризик того, що неспроможність одного з учасників платіжної системи та/або оператора послуг платіжної інфраструктури виконати свої зобов'язання або порушення безперервності діяльності самої платіжної системи призведе до порушення діяльності учасників платіжної системи, інших установ або функціонування фінансової системи в цілому		

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
5	Методичні рекомендації з управління ризиками в платіжних системах (чинний) [15]	Правовий ризик; операційний ризик; фінансовий ризик (ліквідності та кредитний); системний ризик	Трактування розрахункового ризику є аналогічним до трактувань попередніх нормативних актів та положень: це ризик того, що розрахунки в платіжній системі не здійснюватимуться належним чином	Крім наведеного визначення розрахункового ризику, ст.3.5.3. присвячена управлінню розрахунковим ризиком, ст. 3.5.3.5. – здійсненню моніторингу, управління та обмеження кредитного ризику та ризику ліквідності, на які наражають платіжну систему розрахункові банки; ст. 3.5.5. – моніторингу платіжної організації за щоденним станом кожного з її рахунків
6	Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені Постановою Правління НБУ № 104 від 15 березня 2004 року (втратили чинність)	Кредитний ризик (індивідуальний та портфельний), ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик	Немає визначення розрахункового ризику	За змістом він впливає на ризик ліквідності, кредитний ризик та є частиною операційно-технологічного

Джерело: складено на підставі [15; 18–20]

Прикладами можливих джерел виникнення цього ризику можуть бути:

- неправильно встановлений розрахунковий часовий лаг;
- асинхронність розрахунків, якщо платежі є зустрічними;
- застосування платіжних засобів та інструментів з високим ризиком тощо.

Своєю чергою розрахунковий ризик, зважаючи на власну природу, може обумовити появу системного ризику: виникнення індивідуального розрахункового ризику у одного або декількох учасників розрахунково-платіжної операції (або одного та декількох банків-учасників) може обумовити появу ланцюгової реакції неплатежів, що може заблокувати розрахунки у платіжних системах, якщо не будуть здійснені відповідні антикризові заходи.

Чайкін І.Б., досліджуючи розрахунковий ризик у своїх працях, стверджує про те, що він поєднує кредитний ризик та ризик ліквідності, який виникає при нанесенні шкоди клієнту під час затримки платежів [26]. На наш погляд, внутрішній розрахунковий ризик (джерелом його виникнення є операційний ризик) може впливати на ризик ліквідності та кредитний ризик.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в результаті досліджень природи розрахункового ризику було зроблено такі висновки:

1) уточнено класифікаційні ознаки внутрішніх банківських ризиків (за характером; клієнтським складом; можливістю кількісної оцінки; характером банківських операцій); особливістю уточненої класифікації є доповнення складу внутрішніх банківських ризиків ризиками платіжних систем, враховуючи, що комерційні банки є учасниками таких систем (до складу внутрішніх фінансових ризиків додатково включено інвестиційний; депозитарний; системний; загальний комерційний, до складу нефінансових – правовий на рівні банку);

2) уточнено поняття «розрахунковий ризик» (ризик розрахунків, платежів) як складова фінансового ризику банківської установи, що виражає імовірність виникнення збитків, додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання сторонами (банком або контрагентом) своїх зобов'язань після того, як інша сторона виконала свою частину зобов'язань. На відміну від нормативно-правового визначення цього поняття, уточнене визначення припускає імовірність виникнення такого виду ризику внаслідок невиконання (або неналежного виконання) зобов'язань банківською установою, а не лише його контрагентом;

3) запропоновано поділ розрахункового ризику за джерелами виникнення на зовнішній та внутрішній. Розрахунковий ризик можна розглядати як внутрішній ризик, якщо джерелом його виникнення є невиконання або недостатнє виконання розрахунково-платіжної функції комерційним банком як учасником платіжної системи. Водночас цей ризик може бути і зовнішнім, якщо джерелом його виникнення є діяльність інших учасників платіжної системи (або контрагентів банку);

4) уточнено, що джерелом появи внутрішнього розрахункового ризику може бути операційний ризик комерційного банку, джерелом зовнішнього розрахункового ризику – системний ризик платіжної системи. Своєю чергою внутрішній розрахунковий ризик, зважаючи на власну природу, може обумовити виникнення системного ризику: поява індивідуального розрахункового ризику у одного або декількох учасників розрахунково-платіжної операції (або одного та декількох банків-учасників) може обумовити появу ланцюгової реакції неплатежів, що може заблокувати розрахунки у платіжних системах, якщо не будуть здійснені відповідні антикризові заходи;

5) обґрунтовано, що внутрішній розрахунковий ризик (джерелом його виникнення є операційний ризик) є складовою фінансового ризику, що може впливати на інші види фінансових ризиків (насамперед ризик ліквідності та кредитний ризик).

Список використаної літератури:

1. Банківський менеджмент : навч. посібник / за ред. О.А. Кириченка. – Видання 3-тє перероб. і доп. – Київ : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
2. Барановський О. Специфіка фінансової безпеки в банківській сфері / О.Барановський // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 9. – С. 17–23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_9_15.
3. Барилук М.М. Організаційно-економічний механізм забезпечення фінансової безпеки комерційного банку : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / М.М. Барилук. – Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2018. – 386 с.
4. Вовченко О.С. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища : монографія / О.С. Вовченко, С.Б. Єгоричева. – Полтава : ПУЕТ, 2021. – 233 с.
5. Ганзюк С.М. Загрози фінансовій безпеці України / С.М. Ганзюк, О.О. Драй // Modern Economics. – 2023. – № 38. – С. 28–33.
6. Гаряга Л.О. Фінансова безпека банківської діяльності в умовах цифровізації / Л.О. Гаряга, Р.Р. Куліш // Проблеми економіки. – 2019. – № 4. – С. 163–171.

7. Горалько О.В. Фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави / О.В. Горалько // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: серія економічна. – 2011. – Вип. 2. – С. 328–337 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2011_2_39.
8. Діденко С.В. Ризик-менеджмент банку: нова парадигма в умовах невизначеності фінансових ринків / С.В. Діденко // Ефективна економіка. – 2009. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=98>.
9. Заруба О.Д. Банківський менеджмент та аудит / О.Д. Заруба. – Київ : Лібра, 1996. – 224 с.
10. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2.pdf?v=12.
11. Карпузов Є. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств / Є.Карпузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 115–124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_9_15.
12. Коковіхіна О.О. Ідентифікація загроз фінансовій безпеці банків / О.О. Коковіхіна, А.Ю. Олійник // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – Вип. 50. – С. 329–333.
13. Лисенок О.В. Критичний аналіз та проблеми класифікації банківських ризиків / О.В. Лисенок // Формування ринкової економіки. – 2006. – Вип. 15. – С. 241–249.
14. Литвиненко О.В. Поняття і характеристика загроз фінансовій безпеці системно важливих банків / О.В. Литвиненко // Вісник університету банківської справи. – 2021. – № 3 (42). – С. 47–54.
15. Методичні рекомендації з управління ризиками у платіжних системах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72819050>.
16. Найт Ф.Х. Поняття ризику на невизначеності / Ф.Х. Найт // THESIS. – 1994. – Вип. 5. – С. 12–28.
17. Петрук А.О. Фінансова стабільність комерційних банків з урахуванням операцій з похідними фінансовими інструментами : дис. ... д-р. філ. : 072 / А.О. Петрук. – Житомир : Житомирська політехніка, 2022. – 302 с.
18. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: затв. Постановою Правління НБУ від 30.06.2016 № 351 / Офіційний вісник України. – 2016. – № 61.
19. Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні: затв. Постановою Правління НБУ від 28.11.2014 № 755 / Офіційний вісник України. – 2014. – № 102.
20. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: затв. Постановою Правління НБУ від 11.06.2018 № 64 / Офіційний вісник України. – 2018. – № 55.
21. Примостка Л.О. Економічні ризики в діяльності банків / Л.О. Примостка // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С. 16–23.
22. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 20.03.1991 № 872-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>.
23. Ситник Н.С. Фінансова безпека банків як один зі складників фінансової безпеки держави / Н.С. Ситник, І.М. Васильків // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. – 2018. – Т. 29 (68), № 6. – С. 129–132 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/29-1.pdf>.
24. Снідко Є.А. Розвиток електронних платіжних систем та їх вплив на фінансову стабільність / Є.А. Снідко, І.І. Хилько // Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Миколаїв : МНАУ, 2023. – С. 78–79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16583/1/zbirnyk-tez-24-11-23-78-79.pdf>.
25. Хмеленко О.В. Кредитування та контроль : навч. посібник / О.В. Хмеленко, В.Я. Вовк. – Харків : Інжек, 2004. – 240 с.
26. Чайкін І.Б. Правове регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг : монографія / І.Б. Чайкін. – Харків : Юрайт, 2012. – 184 с.
27. Юрін Я. Фінансова і інвестиційна безпека банків та її вплив на загальноекономічну безпеку держави / Я.Юрін, А.Сундук // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 7. – С. 18–20.

References:

1. Kyrychenko, O.A. (ed.) (2002), *Bankivskiy menedzhment, navch. posibnyk*, Vydannia 3-tie pererob. i dop, Znannia-Pres, Kyiv, 438 p.
2. Baranovskyi, O. (2014), «Spetsyfyka finansovoi bezpeky v bankivskii sferi», *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, No. 9, pp. 17–23, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_9_15
3. Baryliuk, M.M. (2018), «Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky komertsiiinoho banku», Ph.D. Thesis of dissertation, 08.00.08, DVNZ «Universytet bankivskoi spravy», Kyiv, 386 p.
4. Vovchenko, O.S. and Yehorycheva, S.B. (2021), *Finansova stabilnist bankiv v umovakh dynamichnoho makroekonomichnoho seredovyshcha*, monohrafiia, PUET, Poltava, 233 p.
5. Hanzhiuk, S.M. and Draï, O.O. (2023), «Zahrozy finansovii bezpetsi Ukrainy», *Modern Economics*, No. 38, pp. 28–33.
6. Hariaha, L.O. and Kulish, R.R. (2019), «Finansova bezpeka bankivskoi diialnosti v umovakh tsyfrovizatsii», *Problemy ekonomiky*, No. 4, pp. 163–171.
7. Horalko, O.V. (2011), «Finansova bezpeka bankiv u systemi zabezpechennia finansovoi bezpeky derzhavy», *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav: seriia ekonomichna*, Issue 2, pp. 328–337, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2011_2_39
8. Didenko, S.V. (2009), «Ryzik-menedzhment banku: nova paradyhma v umovakh nevyznachenosti finansovykh rynkiv», *Efektivna ekonomika*, No. 4, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=98>
9. Zaruba, O.D. (1996), *Bankivskiy menedzhment ta audyt*, Libra, Kyiv, 224 p.

10. Zvit pro finansovu stabilnist, [Online], available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2.pdf?v=12
11. Kartuzov, Ye. (2012), «Vplyv ryzykiv i zahroz na stan finansovoi bezpeky pidpriemstv», *Aktualni problemy ekonomiky*, No. 9, pp. 115–124, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_9_15
12. Kokovikhina, O.O. and Oliinyk, A.Yu. (2015), «Identyfikatsiia zahroz finansovii bezpetsi bankiv», *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, Issue 50, pp. 329–333.
13. Lysenok, O.V. (2006), «Krytychnyi analiz ta problemy klasyfikatsii bankivskykh ryzykiv», *Formuvannia rynkovoi ekonomiky*, Issue 15, pp. 241–249.
14. Lytvynenko, O.V. (2021), «Poniattia i kharakterystyka zahroz finansovi bezpetsi systemno vazhlyvykh bankiv», *Visnyk universytetu bankivskoi spravy*, No. 3 (42), pp. 47–54.
15. *Metodychni rekomendatsii z upravlinnia ryzykamy u platizhnykh systemakh*, [Online], available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72819050>
16. Nait, F.Kh. (1994), «Poniattia ryzyku na nevyznachenosti», *THESIS*, Issue 5, pp. 12–28.
17. Petruk, A.O. (2022), «Finansova stabilnist komertsiiynykh bankiv z urakhuvanniam operatsii z pokhidnymy finansovymy instrumentamy», D.Sc. Thesis of dissertation, 072, Zhytomyrska politekhnika, Zhytomyr, 302 p.
18. «Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktivnymy bankivskymy operatsiiamy: zatv. Postanovoiu Pravlinnia NBU vid 30.06.2016 No. 351» (2016), *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, No. 61.
19. «Polozhennia pro nahliad (oversait) platizhnykh system ta system rozrakhunkiv v Ukraini: zatv. Postanovoiu Pravlinnia NBU vid 28.11.2014 No. 755» (2014), *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, No. 102.
20. «Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh: zatv. Postanovoiu Pravlinnia NBU vid 11.06.2018 No. 64» (2018), *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, No. 55.
21. Prymostka, L.O. (2004), «Ekonomichni ryzyky v diialnosti bankiv», *Bankivska sprava*, No. 3, pp. 16–23.
22. Verkhovna Rada Ukrainy (1991), *Pro banky i bankivsku diialnist*, Zakon Ukrainy vid 20.03.1991, No. 872-XII, [Online], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>
23. Sytnyk, N.S. and Vaskiv, I.M. (2018), «Finansova bezpeka bankiv yak odyn zi skladnykh finansovoi bezpeky derzhavy», *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya. Ekonomika i upravlinnia*, Vol. 29 (68), No. 6, pp. 129–132, [Online], available at: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/29-1.pdf>
24. Snidko, Ye.A. and Khylyko, I.I. (2023), «Rozvytok elektronnykh platizhnykh system ta yikh vplyv na finansovu stabilnist», *Transformatsiia finansovoi systemy Ukrainy: tendentsii ta perspektivy rozvytku*, materialy VII Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf., MNAU, Mykolaiv, pp. 78–79, [Online], available at: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16583/1/zbirnyk-tez-24-11-23-78-79.pdf>
25. Khmelenko, O.V. and Vovk, V.Ya. (2004), *Kredytuvannia ta kontrol*, navch. posibnyk, Inzhnek, Kharkiv, 240 p.
26. Chaikin, I.B. (2012), *Pravove rehuliuвання strakhuvannia ryzykiv na rynkakh finansovykh posluh*, monohrafiia, Yurait, Kharkiv, 184 p.
27. Yurin, Ya. and Sunduk, A. (2004), «Finansova i investytsiina bezpeka bankiv ta yii vplyv na zahalnoekonomichnu bezpeku derzhavy», *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, No. 7, pp. 18–20.

Попов Олексій Геннадійович – аспірант освітньо-наукової програми «Фінанси, банківська справа та страхування» Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0003-1213-6880>.

Наукові інтереси:

– розвиток платіжних систем в умовах запровадження фінтеху.

Popov O.G.

Identification of threats and risks to the financial security of commercial banks in the context of the development of non-cash payments

The article is devoted to the study of the issue of identifying threats and risks to the financial security of commercial banks. The purpose of the study is to classify and assess threats and risks to the financial security of banking institutions caused by the development of non-cash payments, identify and highlight the features of the manifestation of the risk of settlements (payments) and its impact on the financial stability of banks. The introduction of modern payment systems and the improvement of non-cash payments undoubtedly affect the financial stability of the state as a whole. The author proposed to clarify the classification features of internal banking risks (by nature; client composition; possibility of quantitative assessment; nature of banking operations): a feature of the clarified classification is the addition of payment system risks to the composition of internal banking risks, taking into account that commercial banks are participants in such systems (investment; depository; systemic; general commercial risks are additionally included in the composition of financial risks, and legal risk at the bank level, due to the imperfection of internal banking regulations, is included in the composition of non-financial risks). The place of settlement risk in the above classification was determined, which made it possible to clarify its essence (a component of the financial risk of a banking institution that expresses the probability of losses, additional losses or failure to receive planned income due to non-fulfillment by the parties (bank or counterparty) of their obligations after the other party has fulfilled its part of the obligations) and to highlight its specific features (the ability of individual settlement risk of one or more participants in a settlement and payment transaction to become a prerequisite for a chain reaction of non-payments and systemic risk; impact on liquidity risk and credit risk). Unlike the regulatory definition of this concept, the clarified definition assumes the probability of this type of risk arising due to non-fulfillment (or improper fulfillment) of obligations by a banking institution, and not only by its counterparty.

Keywords: threat; risk; commercial bank; financial security; settlement risk; non-cash payments.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2025.